

Application of Rifater's Semiotic Model in Reading of the Poem Gharīb al-Ghurabā by Ma'rouf Abdul Majid

Ezzat Molla Ebrahimi¹, Mona Nad Ali²

1. Corresponding Author, Professor, Department of Arabic Language and Literature, Tehran University, Tehran, Iran. Email: mebrahim@ut.ac.ir
2. Ph.D. Candidate in Arabic Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran. Email: monanadeali@gmail.com

Article Info

Abstract

Article Type:
Research
Article

**Article
History:**

Received:
16/09/2022

**In Revised
Form:**
01/07/2023

Accepted:
10/12 /2023

**Published
Onlin:**
20/02/2024

Peace is the main essence of all religions and pacifism is the goal that all religions have offered solutions for. In Razavi culture, based on principles such as justice, intellectual and social development, tolerance and forgiveness, peace is considered one of the most fundamental principles in international relations. Creating peace, before it is a material act, is a spiritual matter that relies on honoring the real human rights; and unlike the international legal literature, which is equivalent to a negative concept; it is not limited to the absence of war, rather, beyond that, it is a positive concept that means peaceful coexistence with the preservation of human dignity. This research, which was carried out in a descriptive and analytical way, indicates that in Razavi culture, contrary to the unrealistic and ethnocentric view of some western orientalist such as Bernard Lewis, Huntington, etc., who present Islam as a religion incompatible with peace and democracy and a source of violence and terrorism, Islam is the messenger of peace and friendship, and it has the ability to present a new and comprehensive theory compared to other theories and theoretical paradigms in the field of international relations; because the realm of implementing peace in Razavi culture includes peace in a general sense in addition to peace in a specific sense. In this culture, contrary to what is mentioned in the literature of the law of armed conflicts, there is no preemptive legal defense, because peace is a sacred thing and Jihād is a humanitarian action in the direction of spreading peace and security in the light of divine sovereignty, negation of tyranny, defense of the oppressed, and fight against injustice.

Keywords: Islam, Respect for Real Human Rights, Human Dignity, Peaceful Coexistence

Cite this The Author (s): Molla Ebrahimi, E., Nad Ali, M., (2024): Application of Rifater's Semiotic Model in Reading of the Poem Gharīb al-Ghurabā by Ma'rouf Abdul Majid: Farhang Razavi Scientific Research Quarterly, Year 11, Number 4, Winter 2024, Serial Number 44- (97-116)- DOI:10.22034/farzv.2023.365934.1811.

Introduction

A sign from Ferdinand de Saussure's point of view is not merely a name given to something, but a complex whole that links a phonetic image and a concept. "Phonetic imagery means both what we actually hear when we listen to speech, and what we hear when we read or think of that language" (Scholes, 34). Semiotics is a general title that a diverse set of critical approaches are classified below. Linguistics is a branch of semiotic science. He said: "The language is just a branch. Along with other linguists such as Roman Jakobson, Jonathan Culler and Robert Scholes, Riffater is among the pioneering theorists who introduced and promoted structuralism in the field of literary studies in the 1960s (Payandeh, 1398: 15). In explaining the semiotic theory of poetry, Riffater says, "I believe that the difference between poetic and non-poetic texts is obtained through the meanings that exist in poetry. My goal is to provide a coherent and relatively simple explanation of the structure of meaning in poetry. Literature is actually a dialectic between the text and the reader. If we want to set rules for this relationship, we need to take into account the reader's point of view and know that this depends on his or her perspective. You also need to be aware of the method of inference. In the vast realm of literature, poetry seems to be particularly inseparable from the concept. If we don't give poetry a certain territory, we will never know the difference between poetic discourse and literary language. So I applied an analytical method to include what concerns the reader and the reader's perception of unlimited text" (1978:1-2). The Discovery Reader has a linear approach, meaning that the reader understands the linear sequence of meaning. The meaning is referential and resides in the external world. At this stage, the reader is confronted with the work by relying on his linguistic ability to understand the usual and conventional meaning. His ability and his literary ability allow him to understand some of the contradictions in the text (Junghani, 176:17). The second step in analyzing poetry based on Riffater's theory is reading backstory. The main purpose of structuralistic analysis is to expose the deep structures of texts. Since structuralism bases itself on semiotics, i.e., the look of signs, it is by means of a backward reading that the relationship between signs is revealed (Mohammadi, 1380: 112).

Methodology

The present research is descriptive-analytical and qualitative. Riffater's semiotic theory analyzes poetry at both heuristic and retroactive stages. Heuristic reading, relying on linguistic, identifies the apparent meaning of the text and has a linear approach, and is discursive.

Discussion and Conclusion

Michael Riffater's theory falls within the field of semiotics. In his research, Riffater does not consider conventional subjects such as the history of literature or the social field of writing literary texts, but rather is interested in developing a theory about the nature and function of language in literary texts. He has put forward his theory in a book entitled "Semiotics in Poetry."

For "poetry, in a systematic, rhythmic, depicts a world that seems to be far from everyday experience and out of objective experience, precisely because of the mediation of poetic expression. For this reason, understanding the meaning of poetry is more difficult and requires more reflection. The function of poetic language, the differences between poetry and everyday language, and characteristics that give poetry a literary quality are among the topics that are at the heart of many literary theories. "The Rifter approach is one of these theories" (Payandeh, 2019, 14). According to this theory, in the process of structural analysis of the effect proportional to the type of effect, the following aspects are considered in conjunction with each other:

- Linguistic structure of the effect
- Subjective and Thematic Structure of the Effect
- Aesthetic and musical structure
- Body structure

This theory emphasizes the literary power and structure of the text to reveal the hidden aspects of the text. In this theory, there are two types of readings: exploratory readings and Arvini readings. In exploratory reading, the structure and appearance are studied and the approach is linear, but in Arvini's reading, the relation of each sign to other signs is examined from different aspects to reveal the final meaning and purpose of the poem. Accumulation, descriptive system, hypogram, and structural matrix are all cases that are obtained during the second reading and determine the origin of poetry. Based on the analysis obtained from the Ode of Gharib al-Ghariba, it can be concluded that the main source of poetry from the poet's perspective was repentance and contentment in life. Hence, the structural matrix of poetry is drawn according to the hypograms as follows:

Loneliness, hopelessness, death of the world, physical illness, mental illness, demand for the need of Imam (AS), hope, declaration of Shi'ism, repentance, seeking justice and freedom from the Imam (AS), the secret and need of the Imam (AS), asking for three demands from him, fulfilling all three demands, solving problems, improving mental illness, returning to life, happiness. In this case, with the construction matrix of poetry, the main concept of poetry that had not been achieved by exploratory reading became apparent; the poet reaches out of despair to hope, expresses his repentance and Shiism, and finally returns to his hometown happy. As stated, Rifter's theory is a theory that falls into the domain of structuralism and considers poetry a different structure. This structure consists of signs that are connected to each other. By discovering the relevance of these signs, the main concept of poetry can be achieved. This theory emphasizes the literary power and structure of the text to reveal the hidden aspects of the text. In this theory, there are two types of readings: exploratory readings and secondary readings. In exploratory reading, the structure and appearance are studied and the approach is linear, but in secondary reading, the relation of each sign to other signs is examined from different aspects to reveal the final meaning and purpose of the poem. Accumulation, descriptive system, hypogram, and

structural matrix are all cases that are obtained during the second reading and determine the origin of poetry.. By analyzing this poem, based on Rifater's theory, the main source of poetry, repentance and contentment in life was drawn – repentance for all the sins that have deprived the character of the poet of freedom and contentment. Finally thanks to the holy shrine of Imam Reza (AS) and to the blessing of this blessed Imam (AS.) that the path to repentance, hope and salvation for the poet is provided. In this verse, the poet explains the culture of Razavi and reveals the joy, mercy, and generosity of Imam.

کاربست الگوی نشانه‌شناختی ریفاتر در خوانش شعر «غریب الغریاء» از

معروف عبدالمجید

عزت ملاابراهیمی^۱، مونا نادعلی^۲

mebrahim@ut.ac.ir

monanadeali@gmail.com

۱. نویسنده مسئول، استاد گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تهران، ایران. رایانامه:

۲. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. رایانامه:

چکیده

اطلاعات مقاله

علم نشانه‌شناسی عنوان کلی است که علوم بسیاری را در برمی‌گیرد. این علم نخستین بار توسط فردینان دو سوسور مطرح شد. خاستگاه اولیه نشانه‌شناسی، زبان‌شناسی است. نظریه نشانه‌شناسی ریفاتر، نظریه‌ای است که شعر را در دو سطح خوانش اکتشافی و خوانش پس‌کنشانه تحلیل می‌کند. خوانش اکتشافی با تکیه بر خوانش زبانی معنای ظاهری متن را معلوم می‌سازد و رویکرد خطی دارد؛ اما خوانش پس‌کنشانه با کمک توانش زبانی معنای ضمنی متن را آشکار می‌کند و بدون رعایت ترتیب بررسی و تحلیل می‌شود. این نظریه در حوزه ساختارگرایی قرار می‌گیرد؛ بنابراین به ساختار شعر اهمیت بسیاری می‌دهد. انباشت، منظومه توصیفی، هیپوگرام و ماتریس ساختاری همگی مواردی هستند که در تحلیل شعر به خوانشگر کمک می‌کند تا در نهایت خاستگاه شعر یعنی مفهوم اصلی آن به‌دست آید. این نظریه از نظریه‌های خواننده‌محور سده بیستم اروپاست که در تحلیل متون منظوم معاصر بسیار تأثیرگذار است. از این رو، در این مقاله، نخست مولفه‌های نظریه ریفاتر تبیین و سپس با توجه به آن‌ها قصیده «غریب الغریاء» از معروف عبدالمجید، تحلیل و بررسی شده است. گفتنی است که این شاعر معاصر مصری نخست اهل سنت و پیرو مذهب شافعی بود و بعدها به مکتب تشیع گرایش پیدا کرد و از محبان خاندان عصمت و طهارت گردید. وی با اعتقاد قلبی و مطالعات گسترده‌ای که پیرامون اصول عقاید شیعه داشت، آن را برگزید. او می‌گفت از آن پس بر اثر تلاش و مجاهدت به دین و عقیده کاملی دست یافته است. لذا می‌تواند در زندگی از قلبی آرام و خاطری آسوده بهره‌مند گردد. از یافته‌های پژوهش برمی‌آید که به برکت تشرف معروف عبدالمجید به ساحت قدسی امام رضا (ع) و به یمن وجود پرپرکت این امام رئوف بود که مسیر توبه، امید و رستگاری برای او فراهم گردید. در نتیجه شاعر در این سروده به تبیین فرهنگ رضوی پرداخته و از جود بخشش، کرم و سخاوت این امام همام پرده برداشته است.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۷/۲۴

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۱۰/۱۷

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۱۰/۲۲

تاریخ انتشار:

۱۴۰۲/۱۲/۰۱

واژه‌های کلیدی: نظریه ریفاتر، نشانه‌شناسی، معروف عبدالمجید، غریب الغریاء، فرهنگ رضوی.

استناد: ملاابراهیمی، عزت؛ مونا، نادعلی؛ (۱۴۰۲). کاربرد الگوی نشانه‌شناختی ریفاتر در خوانش شعر «غریب الغریاء» از معروف عبدالمجید: فصلنامه علمی پژوهشی فرهنگ رضوی، سال ۱۱، شماره ۱، زمستان، شماره پیاپی ۴۴ - (۹۷-۱۱۶).

DOI:10.22034/farzv.2023.365934.1811.

۱. مقدمه

نشانه از دیدگاه سوسور، صرفاً نامی نیست که بر چیزی گذاشته شده، بلکه کلی است پیچیده که یک تصویر آوایی و یک مفهوم را به هم پیوند می‌دهد. «مقصود از تصویر آوایی هم آن چیزی است که وقت گوش دادن به گفتار عملاً می‌شنویم و هم آن چیزی که وقت خواندن یا اندیشیدن به آن زبان به گوش ذهن می‌شنویم» (اسکولز، ۱۳۷۹: ۳۴). نشانه‌شناسی عنوان عامی است که مجموعه متکثر و متنوعی از رویکردهای نقادانه ذیل آن طبقه‌بندی می‌شود. زبان‌شناسی از نظر سوسور شاخه‌ای از علم نشانه‌شناسی است. وی در این باره می‌گوید: «زبان‌شناسی فقط شاخه‌ای از این دانش عمومی نشانه‌شناسی است. قوانینی که نشانه‌شناسی کشف خواهد کرد در زیبایی‌شناسی نیز قابل اعمال خواهند بود. در نظر ما مطالعه زبان بهترین مبنا برای درک نشانه‌شناسی است. اگر بخواهیم ماهیت واقعی نظام‌های زبانی را کشف کنیم اول باید بفهمیم که آن‌ها با دیگر نظام‌ها چه اشتراکی دارند» (چندلر، ۱۴۰۰: ۳۳).

ریفاتر در کنار زبان‌شناسان دیگری مانند رومن یاکوبسن، جان اتان کالر و رابرت اسکولز، در زمره نظریه‌پردازان پیشگامی است که در دهه ۱۹۶۰ ساختارگرایی را در حوزه مطالعات ادبی معرفی و ترویج کرد (پاینده، ۱۳۹۸: ۱۵). ریفاتر در تبیین نظریه نشانه‌شناسی شعر می‌گوید: «من معتقدم تفاوتی که بین متن شعری و غیر شعری درک می‌کنیم از طریق معانی که در شعر وجود دارد به دست می‌آید. هدف من ارائه توضیحی منسجم و نسبتاً ساده از ساختار معنا در شعر است. ادبیات در واقع دیالکتیک بین متن و خواننده است. اگر بخواهیم برای این رابطه قوانینی تعیین کنیم باید حتماً دید خواننده را در نظر بگیریم و بدانیم که این موضوع به طرز دید او بستگی دارد. باید بدانیم که دید خواننده صرفاً به چیزی که می‌خواند وابسته است یا دید آزادتری دارد و خود را به متن محدود نمی‌کند. همچنین باید از روش استنباط آگاه شد. در قلمروی وسیع ادبیات، به نظر می‌رسد که شعر به‌طور خاص از مفهوم جدایی‌ناپذیر است. اگر برای شعر یک قلمروی خاصی در نظر بگیریم هرگز تفاوت میان گفتمان شعری و زبان ادبی را درک نخواهیم کرد؛ بنابراین روش تحلیلی را به کار گرفتیم که آنچه به خواننده و برداشت خواننده از متن نامحدود مربوط باشد، در بر بگیرد» (Riffater, 1978: 1-2).

با توجه به آنچه گفته شد، نگارندگان در این پژوهش برآنند تا قصیده «غریب الغریاء» از معروف عبدالمجید (۱)، شاعر معاصر مصری را بر اساس نظریه ریفاتر تحلیل و لایه‌های مختلف معنایی آن را تبیین کنند. از این رو، نخست درصدد پاسخگویی به سوال‌های اصلی زیر برآمده‌اند که در ادامه بیان می‌شود.

۱-۱. سؤال و فرضیه تحقیق

۱. نظریه ریفاتر چه کمکی به فهم این شعر می‌کند؟
 ۲. انباشت‌ها و منظومه‌های توصیفی این شعر کدام‌اند و چه کمکی به فهم شعر می‌کنند؟
 ۳. ماتریس ساختاری و هیپوگرام‌های این شعر کدام هستند؟
- فرض بر این است که خوانشگر با تکیه بر نظریه ریفاتر بهتر می‌تواند به لایه‌های پنهانی متن دست یابد.

همچنین انباشت‌های متن کلماتی دارند که به‌نحوی با یکدیگر در ارتباط هستند و یک عنصر مشترک بین تمامی واژگان آن‌ها را به یکدیگر مرتبط می‌سازد. ماتریس و هیپوگرام‌های ساختاری که با خوانش ناپویای متن به دست می‌آید، خاستگاه شعر را تعیین می‌کند و قابل تطبیق بر این سروده است.

۲-۱. پیشینه پژوهش

در زمینه کاربست نظریه ریفاتر در شعر عربی مقالات اندکی نوشته شده که از این قرار است: واقف‌زاده (۱۳۹۹) در مقاله «تطبیق منهج السیمیائیة عند ریفاتیر فی إعادة القراءة لقصيدة العبر الی المنفی لعدنان الصائغ»؛ تنها (۱۳۹۹)، در مقاله «کاربست نظریه نشانه‌شناسی مایکل ریفاتر در تحلیل قصیده خذ وردہ الثلج خذ القیروانه از سعدی یوسف»؛ انصاری (۱۳۹۹)، در مقاله «نشانه‌شناسی قصیده الصامدون اثر عبد القدوس العالمی با تکیه بر رویکرد مایکل ریفاتر» که تمرکز اصلی نویسندگان در این مقالات بر تحلیل محتوای شعر این مقالات بر اساس نظریه ریفاتر بوده است. به عبارت دیگر در ابتدا نظریه ریفاتر را تعریف و سپس بر اساس مولفه‌های آن به خوانش اکتشافی قصیده‌ها پرداخته‌اند و در بخش خوانش پس‌کنشانه با کشف انباشت‌ها و منظومه‌های توصیفی، هیپوگرام و ماتریس ساختاری به خاستگاه شعری رسیده‌اند که این وجه شباهت تمامی مقاله‌ها و این مقاله است. علاوه بر این، به صورت پایان‌نامه نیز تنها (۱۳۹۹)، با عنوان «نشانه‌شناسی ادبیات پایداری عراق با تکیه بر رویکرد نشانه‌شناسی مایکل ریفاتر مطالعه موردی: سعدی یوسف، یحیی السماوی و جواد الحطاب» به‌طور مفصل به شرح نظریه ریفاتر و کاربست آن در تحلیل اشعار ادبیات پایداری پرداخته است. در این پژوهش نویسنده به مفهوم ادبیات پایداری پرداخته و سپس این مفهوم را نزد سعدی یوسف، یحیی السماوی و جواد الحطاب بررسی و پس از بیان مولفه‌های نظریه ریفاتر شعرهایی منتخب از شاعران را بررسی و تحلیل کرده است. وجه شباهت این پژوهش با تحقیق تحلیل ریفاتر و تفاوت آن بررسی نشانه‌های ادبیات پایداری در این اشعار است.

دربارۀ شعر معروف عبدالمجید نیز مقالاتی نوشته شده که عبارت است از: مولوی و کوچکی (۱۳۹۲)، «مظاهر قیام حسینی در اشعار معروف عبدالمجید»؛ در این مقاله سعی شده درباره شعر شیعی جایگاه آن و زندگی معروف عبدالمجید و مظاهر قیام حسینی در اشعار این شاعر شرح بیان گردد. شمس‌الدینی و سیفی (۱۳۹۲)، «بررسی و تحلیل درون‌مایه‌های شیعی در اشعار معروف عبدالمجید»؛ حاجی‌زاده و باوان پوری (۱۳۹۳)، تمرکز اصلی نگارندگان در این مقاله بر درون‌مایه شیعی در اشعار معروف عبدالمجید است. به این ترتیب با پژوهش پیشین به نوعی مشابه است. «بررسی مدح علوی در دیوان بلون الغار بلون الغدیر اثر معروف عبدالمجید» این پژوهش درباره شعر شیعی به خصوص اشعاری را که در مدح امام علی (ع) در دیوان بلون الغار سروده شده، تحلیل و بررسی کرده است. وجه اشتراک تمامی مقالات ذکر شده در این بخش این است که تمامی آن‌ها اشعاری را بررسی کردند که در حوزه ادبیات آیینی قرار می‌گیرند و دارای مضامین شیعی هستند. آنچه این پژوهش را از دیگر تحقیقات تدوین شده در این زمینه متمایز می‌سازد، معرفی و تبیین جایگاه فرهنگ رضوی در اشعار معروف عبدالمجید است. از این رو، نگارندگان برای دست یافتن به این هدف، به شرح و

تحلیل یکی از معروف‌ترین چکامه‌های شاعر در مدح امام رضا (ع) با نام «غریب الغریاء» پرداخته و آن را بر اساس نظریه نشانه‌شناسی مایکل ریفاتر بررسی کرده‌اند.

۳-۱. چهارچوب نظری

شعر اثر ادبی متمایزی است که جملات آن صرفاً با خوانش زبانی آشکار نمی‌شود و معنی شعر صرفاً با تکیه بر زبان روزمره به دست نمی‌آید. درک مفاهیم و مضامین شعری نیازمند آشنایی با نظام ادبی است؛ نظامی که زبان در آن ویژگی ادبی می‌یابد؛ بنابراین این توانش دیگر کمکی به فهمیدن مضمون اصلی شعر نمی‌کند. این نوع بررسی به علم نشانه‌شناسی باز می‌گردد که در آن شعر مجموعه‌ای از نشانه و نه صرفاً کلمه فرض می‌شود. نشانه در آن هم مفهوم ظاهری و هم مفهوم ضمنی دارد که باید کشف شود تا به مقصود اصلی شعر رسید. نظریه مایکل ریفاتر، در حوزه علم نشانه‌شناسی قرار می‌گیرد. ریفاتر در تحقیقات خود به موضوعات متعارفی مانند تاریخ ادبیات یا زمینه اجتماعی نگارش متون ادبی نظر ندارد، بلکه بیشتر به پروراندن نظریه‌ای درباره ماهیت و کارکرد زبان در متون ادبی علاقه‌مند است. او نظریه خود را در کتابی با عنوان «نشانه‌شناسی»^۱ در شعر مطرح کرده است. چراکه «شعر به زبانی منظوم و موزون و گاه مقفی، دنیایی را تصویر می‌کند که دقیقاً به سبب متصنع بودن واسطه‌ای بیان شاعر، دور از تجربه روزمره و متعلق به ساحتی استعلائی و بیرون از تجربه عینی، به نظر می‌آید. به همین سبب فهم معنای شعر کاری دشوارتر و مستلزم تأمل بیشتر است. کارکرد زبان شاعرانه، تفاوت‌های شعر با زبان روزمره و ویژگی‌هایی که کیفیتی ادبی به شعر می‌بخشند، از جمله موضوعاتی است که در کانون توجه بسیاری از نظریه‌های ادبی قرار دارند. رویکرد ریفاتر یکی از این نظریه‌هاست» (پاینده، ۱۳۹۸: ۱۴).

بر اساس این نظریه، در فرایند تحلیل ساختاری اثر متناسب با نوع اثر، جنبه‌های مختلف زیر در پیوند با یکدیگر مورد توجه قرار می‌گیرند:

ساختار زبانی اثر

ساختار ذهنی و مضمونی اثر

ساختار زیبایی‌شناختی و موسیقایی

ساختار پیکره یا قلب اثر

البته این جنبه‌ها قطعی نیست و به حسب نوع اثر ادبی قابل تعدیل است که در ادامه بحث بدان پرداخته می‌شود.

۲. خوانش اکتشافی^۲

مهم‌ترین ارزش وارد شدن به معنای شعر، پرداختن به این نکته است که چگونه و با اتکا به چه ویژگی‌هایی زبان مکانیکی (خودکار و غیرهنری) مبدل به زبان شعری و هنری شده است. سپس این زبان هنری چگونه

1. Semiotics of poetry

2. Heuristic reading

می‌تواند مفهوم خاصی را که مقتضای شکل هنری آن است القا کند. بدین ترتیب معنای خاص اثر را باید از طریق زبان خاصی دریافت که به کار گرفته است. همان زبانی که معنا را ساخته است و در عین حال از معنا هم قابل تفکیک نیست (امامی، ۱۳۸۹: ۳۳۷). خوانش اکتشافی رویکردی خطی دارد؛ یعنی خواننده متوجه توالی خطی معناست؛ معنایی که ارجاعی است و در رجوع به جهان خارج استقرار می‌یابد. خواننده در این مرحله در برخورد با اثر، با اتکا به توانش زبانی خود به فهم معنای معمول و مرسوم نائل می‌شود. توانش زبانی و توانش ادبی وی به او این امکان را می‌دهد تا برخی ناسازگاری‌های موجود در متن را به‌درستی دریابد (جوتهانی، ۱۳۹۶: ۱۷۷).

۱-۲. خوانش پس‌کنشانه^۱

مرحله دوم در تحلیل شعر بر اساس نظریه ریفاتر، خوانش پس‌کنشانه است. هدف اصلی تحلیل ساختارگرایانه عبارت است از برملا کردن ساختارهای عمقی متون. از آنجا که ساختارگرایی پایه‌های خود را بر پایه نشانه‌شناسی یعنی نگره نشانه‌ها نهاده است، به کمک خوانش پس‌کنشانه است که ارتباط میان نشانه‌ها آشکار می‌شود (سیم، ۱۳۸۰: ۱۱۲). پرواضح است که هر کلمه خاص فراسوی معنای ملفوظ و دلالت مستقیم خود، می‌تواند دلالت‌های ضمنی متعددی نیز داشته باشد. در نشانه‌شناسی، دلالت‌های مستقیم و ضمنی، وجوهی برای تشریح رابطه میان دال و مدلول و تمایزی تحلیلی است که میان این دو نوع از مدلول به وجود می‌آید؛ چه مدلول‌های مستقیم و چه مدلول‌های ضمنی که معنا توسط هر دوی این دلالت‌ها به وجود می‌آید (چندلر، ۱۴۰۰: ۲۰۹-۲۱۰). از این مفهوم چنین بر می‌آید که خوانش اکتشافی و پس‌کنشانه هر دو برای فهم یک متن مهم است. در خوانش اکتشافی دلالت‌های مستقیم و در بررسی پس‌کنشانه دلالت‌های ضمنی بررسی می‌شود.

ماهیت زبان شعری چنان است که خواننده را با زنجیره‌ای از دستورناگریزی‌ها و تناقض‌ها روبه‌رو می‌کند. بر خلاف خوانش اکتشافی که طی آن، شعر یک نوبت از ابتدا تا انتها خوانده می‌شود، در خوانش پس‌کنشانه باید بخش‌های مختلف شعر را بدون رعایت توالی آن‌ها و چند بار خواند. خواننده از راه این قرائت‌های مجدد در می‌یابد که همه اجزای شعر جلوه‌های گوناگون یک ساختار واحد است و دلالت شعر نیز از همین رابطه مستمر بین اجزا و ساختار آن ناشی می‌شود (پاینده، ۱۳۹۸: ۲۹). به گفته ریفاتر «کنون زمان آن فرارسیده که دوباره متن را تحلیل کنیم با این تفاوت که هدف ما در این خوانش رسیدن به معنای اصلی است. خواننده با پیشروی در متن آنچه را می‌خواند، به یاد می‌آورد و برداشت خود را با رمزگشایی تحلیل می‌کند. او از اول تا آخر متن را چندین بار می‌خواند، مرور می‌کند و با برداشت قبلی‌اش مقایسه می‌کند، در این مرحله او مشغول تحلیل ساختار و رمزگشایی است» (۱۹۷۸: ۵-۶). با توجه به آنچه گفته شد، در می‌یابیم که:

۱. زبان شعر دارای سطوح مختلف آوایی، صرفی، بلاغی و هنری است. این سطوح ساختار شعر را تشکیل می‌دهد و جدایی ناپذیرند.

۲. خوانش اکتشافی با تکیه بر توانش زبانی ساختار زبانی را آشکار می‌کند.

۳. خوانش اکتشافی برای درک مفهوم اصلی و تحلیل ساختار ذهنی و مضمونی کفایت نمی‌کند. از این رو خوانش آروینی با کمک توانش ادبی این امکان را فراهم می‌سازد.

۱-۱-۲. انباشت^۱

در خوانش پس‌کنشانه اولین مرحله بررسی صورت واژگان است. این واژگان پیرامون یک هسته معنایی یا معنابن قرار گرفته‌اند که به آن‌ها انباشت گفته می‌شود. با بررسی انباشت‌های به دست آمده از شعر برای خواننده این امکان فراهم می‌شود که به افکار غالب در یک شعر راه یابد. به این مفاهیم منظومه توصیفی گفته می‌شود که در ادامه به آن خواهیم پرداخت. از نظر نشانه‌شناسی شعر، هر کلمه واجد یک یا چند واحد کمینه معنایی است که معنابن خوانده می‌شود مثلاً کلمه درخت می‌تواند واجد معنابن‌های طبیعت، سرسبزی و حیات باشد. حال اگر این معنابن‌ها حول یک مولفه معنایی وحدت‌بخش که به آن معنابن مشترک می‌گوییم، زنجیره‌ای به هم پیوسته از معنابن‌های همگون تشکیل بدهند، پدیده انباشت اتفاق افتاده است (سلیمی، ۱۳۹۷: ۷۴-۷۵). هیپوگرام‌ها از دو بخش تشکیل می‌شوند، انباشت و منظومه توصیفی. در واقع همان معنابن واحدهایی هستند که در فرایند انباشت به کار گرفته می‌شوند. فرایند انباشت وقتی اتفاق می‌افتد که خواننده با مجموعه کلماتی مواجه می‌شود که از طریق عنصر معنایی واحدی که به آن معنابن مشترک می‌گوییم، به هم مربوط می‌شوند، برای مثال، گل معنابن مشترک زنبق، آفتابگردان و لاله است (برکت و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۱۵). به عبارت دیگر، انباشت‌ها در اصل عناصر مشترک معنایی هستند که کشف این عناصر معنایی و ارتباط نشانه‌ها با یکدیگر منتقد را به سمت دلالت ضمنی نزدیک می‌کند.

۲-۱-۲. منظومه توصیفی^۲

پس از بررسی انباشت‌ها در قصیده کشف کلماتی که باهم ارتباط دارد و دارای وحدت موضوعی هستند، مرحله بعدی کار پژوهشگر است. این کلمات منظومه‌های توصیفی نام دارند. بدین سان که این واژگان با یکدیگر در ارتباط‌اند و دور یک عنصر معنایی مشترک که هسته معنایی نام دارد، می‌چرخند. تفاوت آن‌ها با انباشت‌ها در این است که در این واژگان ممکن است ظاهر کلمات همیشه نشان‌دهنده ارتباط واژگان نباشند، بلکه معنای آن‌ها حاکی از این ارتباط باشد. حتی ممکن است که این واژگان استعاره‌هایی برای هسته معنایی تلقی گردند. به عبارت دیگر، خوانشگر در منظومه توصیفی با شبکه‌ای از واژه‌ها مواجه است که حول یک هسته می‌چرخند و تفاوت آن‌ها با انباشت در این است که آحاد لغوی یک منظومه توصیفی یکی پس از دیگری از هم پیروی می‌کنند و مجاز مرسل را تشکیل می‌دهند. منظومه توصیفی یک مولفه بینامتنی است چون دستورگریز است و بدون مقایسه متن و منشأ متن نه می‌توان آن را دید و نه تعریف کرد (ریفاتر، ۱۹۷۸: ۳۵، ۴۲). منظومه توصیفی دومین فرایند معناساز در شعر به‌شمار می‌رود. ریفاتر این اصطلاح را برای اشاره به مجموعه واژه‌ها یا عباراتی به کار می‌برد که هر یک جنبه‌ای از یک ایده اصلی یا واژه هسته‌ای را بیان می‌کند. می‌توان گفت منظومه

1. Accumulation
2. Descriptive system

توصیفی در برگیرنده واژه‌ها یا عباراتی است که واژه هسته‌ای را تداعی می‌کنند؛ یعنی واژه‌ای که در متن بدان تصریح نشده است (پابنده، ۱۳۹۸: ۲۷). دال‌های منظومه مانند دال‌های فرایند انباشت هم معنا نیستند. در منظومه توصیفی واژه هسته‌ای در خود متن حضور ندارد و خواننده باید با خواندن مکرر آن را در متن پیدا کند.

۳-۱-۲. هیپوگرام^۱

هیپوگرام ساختاری از کلمات و عباراتی است که حداقل در پیش‌بینی هدف اصلی شعر کمک می‌کند. انباشت و منظومه توصیفی دو سازه اصلی هیپوگرام هستند. بررسی انباشت و منظومه توصیفی خواننده را یک قدم به سمت هیپوگرام نزدیک می‌سازد. وی با بازخوانی متن، واژگان و عبارات لایه عمیق‌تری از شعر را تحلیل می‌کند. برخی از اشعار، کلمات غیرمرتبطی دارند که طبق آن‌ها رده بندی می‌شوند. این اشعار ممکن است کاملاً مبهم یا واضح باشند؛ اما چه مبهم باشند چه آشکار، در مقایسه با زبان محاوره‌ای قابل قبول نیستند. کلمات غیر مرتبط ممکن است تمام شعر یا بخش معینی از آن را تشکیل دهد اما همیشه الگو و ساختار نشانه شعر را تحت تاثیر خود قرار می‌دهد. به عبارت دیگر، ممکن است ماتریس ساختاری یا سایر مولفه‌های ساختار را تحت تاثیر قرار دهد. تمامی این کلمات و این گونه شعر به بینامتنیت مربوط می‌شود. به محض اینکه خواننده به هیپوگرام شعر برسد، تفسیر مجملی هر چند نه خیلی دقیق از شعر در اختیار او خواهد بود. خواننده در این مرحله به این باور می‌رسد که اگرچه واژگان مبهم هستند اما معنادارند (ریفاتر، ۱۹۷۸: ۱۳۸).

۴-۱-۲. ماتریس ساختاری^۲

گفتمان شعری در واقع تعادل میان یک کلمه و متن یا تعادل متن با متن دیگر است. در واقع، شعر از دگردیسی ماتریس ساختاری به وجود می‌آید. به دیگر سخن، یک جمله کوتاه ادبی به عبارتی طولانی، پیچیده و غیر ادبی تبدیل می‌شود. ماتریس ساخته قوه تخیل و انعکاس قواعد و شکل لغوی یک ساختار ادبی است (ریفاتر، ۱۹۷۸: ۱۹). ماتریس تمامی مولفه‌ها را به ترتیب کنار هم قرار می‌دهد تا نتیجه‌ای منسجم به دست آید. نشانه‌ها به شکل سلسله مراتب خود را نشان می‌دهند و بدون توجه به اولویت‌های خواننده خود را بر او تحمیل می‌کنند. بدین ترتیب با توجه به ماتریس و مولفه‌های آن چه زیاد یا کم، جهتی به وجود می‌آید که خواننده را تحت تاثیر خود قرار می‌دهد. این جهت به توانش زبانی خوانشگر اهمیتی نمی‌دهد، او را از یک ارجاع به ارجاع دیگر می‌برد و معانی را در هیپوگرام‌ها نشان می‌دهد که با خوانش خطی به دست نمی‌آید. بنابراین در ماتریس ساختاری خوانش ادبی و عدم رعایت ترتیب در خواندن شعر اهمیت بالایی دارد. ماتریس به تنهایی نمی‌تواند بافت شعری را توضیح دهد. ساختار نیز بدون کمک ماتریس کمکی به درک بافت شعر نمی‌کند. در نهایت پیچیدگی متن ساختار ماتریس را پدید می‌آورد. ماتریس در اصل موتور و سرچشمه بافت شعری و ساختار نوع آن بافت را مشخص می‌سازد (همان: ۱۲، ۲۱). خواننده پس از بررسی چندین باره شعر و مقایسه آن به نتیجه‌ای منسجم و واحدی می‌رسد. عبارت‌هایی که در ظاهر متضاد و نقیض هم هستند، در واقع برابرند.

1. Hypogram

2. Structural matrix

۲-۲. تحلیل قصیده «غریب الغریاء» بر اساس نظریهٔ ریفاتر

۲-۲-۱. خوانش اکتشافی

با تکیه بر توانش زبانی در تحلیل قصیدهٔ «غریب الغریاء» در می‌یابیم که قطار شب شاعر را بر میله‌های آهنین حمل می‌کند، مانند ستاره‌ای شناور که هنگام شب قدم می‌زند و در تاریکی جهانیان اوج می‌گیرد. از این رو شوق او را برمی‌انگیزد، درونش را شعله‌ور می‌کند و آنچه را که در درون او مرده بود، دوباره زنده می‌سازد. از این رو می‌گوید همهٔ خانواده، دوستان و محبوبانم مرا رها کردند. اینک مانند شاخه‌هایی بریده در میان برگ‌هایم زندگی‌ام را سپری می‌کنم. خانهٔ ما از گل و ریحان و صبح و طلوع آفتاب محروم شده است. کلاغ‌ها از جلوی در تا پشت‌بام مرا دنبال می‌کنند و مزاحم هستند. اکنون چشمانم دنیا را فقط مرگ می‌بیند. نزدیک در را بیمار رها کرد. سم از دهانم سرازیر می‌شود. ساقی پشت من قهقهه می‌زند. استخوان پای من شکسته و جلوی درمانگاه رحمان به دور پای دیگرم می‌چرخد. ای ولیّ خدا! ای کسی که اندوه و غم نزد او از بین می‌رود و تاریکی گناهان زیر گنبدش پاک می‌شود، نزد تو آمده‌ام درحالی که شیعه شده‌ام تا پرچم توبه‌ام را زیر گنبدت بالا ببرم. ای شهید مظلوم! ای سلطان! او طناب خونین‌اش را دور گردنم پیچاند. ای پدر غریبان! ای کسی که در غربت از دنیا رفتی و خشنود در این دنیا زندگی کردی و با اشک تر بندگی در این دنیا مورد خشنودی واقع شدی. اشکی که باران ایمان آن را خیس می‌کند تا ارواح خشک‌زدهٔ ما را زنده سازد و انقلاب عصیان‌گری را بر ضد اشباح اعلام نماید.

شاعر در ادامهٔ این قصیده می‌گوید: من غریب آمدم به نزد تو، ندای عجیب و غم‌انگیزی مرا فراخواند تا بیایم. ناراحتی مرا از پای درآورد، غم من بسیار زیاد است. در گهوارهٔ خود اشک‌هایم را نوشیدم و در کودکی در عزایم شرکت کردم. زندگی به من جوانی آزردهنده‌ای داد که نابودم کند. تحمل این رنج حتی برای ایوب پیامبر نیز سخت است. پس آمدم نزد کسی که به اذن خدا بیماری‌هایم را شفا دهد و به دعای این فلاکت‌زده لبیک گوید. سه چیز را خواستم، پس از گرفتن‌شان بازگشتم. اینک خوشبوترین عطر را پس از رفتن عزیزان می‌ریزم و منتظر بازگشت محبوب می‌مانم.

تحلیل و درون‌مایه‌ای که با تکیه بر خوانش زبانی شعر به‌دست آمد؛ خوانش اولیه ما را به مفهوم اصلی نرساند؛ بنابراین برای رسیدن به هدف اصلی و بنیادین شعر به خوانش پس‌کنشانه نیاز داریم تا با تکیه بر توانش ادبی مفهوم و معنای ضمنی شعر را آشکار سازیم.

۲-۳. انباشت‌های قصیده

با توجه به آنچه گفته شد در قصیدهٔ «غریب الغریاء» فرایند انباشت به شرح زیر تبیین می‌شود:

آوردن ابیات شعری یحرک فیّ أشواقی و یحرق فیّ أعماقی و یحیی فیّ ما قد کان... و یعرج فی دجی الأکوان... بیلهلها ندی الإیمان فتورق روحنا الجذبّه... وتعلن ثورة العصیان... ورجعت مقررراً... همگی نشان دهنده امیدواری شاعر از ایجاد یک تغییر است و با اندکی دقت می‌توان به این نتیجه رسید که برای بیان این امر از افعال مثبت استفاده شده است.

شکل ۱. فرایند انباشت در قصیده «غریب الغریاء»

Figure 1. Accumulation process in the ode "Gharib al-Gharba"

به همین خاطر مناسب‌ترین معنای «امیدواری» است. از طرفی دیگر تنهایی و یأس که شاعر در پی خلاص و رهایی از آن بوده نیز در شعر دیده می‌شود. از ابیات جفانی الأهل والخلائن وعشاقی أعیش مقطع الأغصان... وحیداً بین أوراقی.. وصارت دارنا فقراء... تراحمنی بها الغربان... غدت قبراً بأحداقی... کتیباً هدتى حزنی... از تمامی این ابیات می‌توان به این نتیجه رسید که شاعر در حالتی از یأس و تنهایی زندگی می‌کند. سومین و مهم‌ترین انباشت، انباشت با معنای امام رضا (ع) است. امام عبادة الرحمان... ولی الله، یا من عند حضرته... تحت جلاله القبة... شهيد الظلم، والسلطان علی الرقبة... ابأ الغریاء همه این ابیات یا اشاره به امام رضا (ع) دارند یا لقب آن حضرت است.

۲-۴. منظومه‌های توصیفی قصیده

در قصیده «غریب الغریاء» سه منظومه اصلی و سه هسته معنایی وجود دارد که عبارت است از: بیماری روحی، زندگی و توبه شاعر.

شکل ۲. منظومه توصیفی ۱ (بیماری روحی)

Figure 2. Descriptive system 1 (mental illness)

از ارتباط میان این کلمات بیماری روحی تداعی می‌شود: قطار شب، تاریکی، گناهان، کلاغ‌ها، قبر، سم، مریضی، افسرده، اشک و گریه و عزا. تمام این کلمات بیماری روحی و معنوی شاعر را نشان می‌دهد که به‌صورت تدریجی و تا پایان قصیده، با رسیدن به هدف اصلی خود، نابود می‌شود و از تمامی آفت‌ها پاک می‌گردد. قطار اللیل یحتملی واژه قطار اللیل در این بیت به‌ویژه پیوند تمام این واژگان را نشان می‌دهد؛ چراکه تاریکی و حرکت و غوطه‌ور شدن در آن را نشان می‌دهد چنانچه این واژه را در کنار سایر واژگان ببینیم خواهیم دید که تمام این کلمات نه به‌طور صریح اما مجازاً دور هسته معنایی یک بیماری روحی می‌چرخد.

شکل ۳. منظومه توصیفی ۲ (زندگی)

Figure 3. Descriptive System 2 (Life)

زندگی هسته اصلی این منظومه توصیفی است. چرخه زندگی شخصیت اصلی قصیده در طول این سروده دیده می‌شود؛ سختی‌های دوران کودکی، جوانی، مریضی‌ها و ... با اندکی دقت در ابیات شربت الدمع فی مهدی و فی صغری جلست بمأتمی المنصوب و جاء العمر بشباب به ضر یمزقنی ... وعند الباب خلفی علیلاً...

هدنی حزنی... ارقب عودةً المحبوب.. می‌توان به این نتیجه رسید که شاعر زندگی بسیار سختی را گذرانیده و با مشکلات خیلی زیادی روبه‌رو شده است و در نهایت زندگی‌اش را با انتظار سپری می‌کند.

شکل ۴. منظومه توصیفی ۳ (توبه)

Figure 4. Descriptive System 3 (Repentance)

این منظومه توصیفی در واقع اصلی‌ترین منظومه این سروده است. از ارتباط میان این واژگان می‌توان به این نتیجه رسید که شاعر در تلاش مستمر است تا پیوسته روح و جان خود را از گزند آفت‌ها و کینه دشمنانش رهایی بخشد. از ارتباط میان ابیات *یزول الهمم والکربه وتمحی ظلمة الآتام تحت جلاله القبه*، *إلیک أتیت شیعیاً لأرفع عندک التوبه ... یجذبنی نداء غریب ... من یشفی - یاذن الله - أدوائی ویسمع دعوة المکروب...* و *سألت «ثلاثتی» و رجعت مقروراً تحقّق یافتن هدف نهایی خواسته شاعر کاملاً محسوس است. همان‌گونه که در منظومه توصیفی نخست از بیماری روحی شاعر یاد شد، اینک وی در تلاش است تا با رسیدن به مقصد نهایی خود یعنی زیارت بارگاه قدسی امام رضا (ع) التیام و آرامش یابد و توبه خود را علنی سازد. او تقاضای پذیرش توبه را از امام رئوف می‌نماید؛ چنانچه وقتی به واژه *مقرور* (شادمان) نگاه کنیم، خواهیم دید که شاعر به هدف خود دست یافته و در نهایت توانسته است نفس خود را پاک سازد.*

۵-۲. هیپوگرام قصیده

- با توجه به توضیحات داده شده هیپوگرام به دست آمده از قصیده «غریب الغریاء» به شرح زیر است:
- شخصیت اصلی شعر احساس تنهایی و پوچی زیاد می‌کرد. (جفانی الأهل والخیلان)
 - ناامیدی او را فراگرفته بود و زندگی برایش ارزشی نداشت. چندانکه دنیا مانند قبر برای او بنظر می‌رسید. (فلا أرنو سوی الدنيا غدت قبراً بأحداقی)
 - وی به مرضی مبتلا بود که دارو و درمانی نداشت. (لیس من راق)
 - نفس او دچار بیماری و آلودگی بود. (الهمم والکربه)
 - با تشرف به حرم امام رضا (ع)، جرقه‌های امید در جان او شعله می‌کشد. (یا من عند حضرته یزول... تمحی)
 - تشییع خود را نزد همه آشکار می‌سازد. (أتیت شیعیاً)

- توبه خود را نزد امام اعلام می‌دارد. (لأرفع عندك التوبة)

- چاره تمام مشکلات و شفای بیماری خود را از آن حضرت می‌خواهد. (يزول الهمُّ والكربة وتمحي ظلمة الآثام)

سه خواسته دارد؛ توبه، شفا از بیماری و اجابت دعایش. (لأرفع عندك التوبة... فجئت أזור من يشفي - ياذن الله أحوائي ويسمع دعوة المكروب)

در نهایت شفای نفس، بهبودی زندگی و رضایت‌مندی، همگی پیامدهای شادمان‌کننده این شعر است. (سألتُ «ثلاثتي» ورجعتُ مقررًا)

۵-۲. ماتریس ساختاری و خاستگاه شعری قصیده

بر اساس تحلیلی که از قصیده «غریب الغریاء» به‌دست آمده، می‌توان دریافت که خاستگاه اصلی شعر از منظر شاعر، توبه و قناعت در زندگی بوده است. از این رو ماتریس ساختاری شعر با توجه به هیپوگرام‌ها به شکل زیر ترسیم می‌شود:

تنهایی، ناامیدی، مرگ دنیا، بیماری جسمی، بیماری روحی، طلب حاجت از امام (ع)، امیدواری، اعلام تشییع، توبه، طلب عدالت و آزادی از حضرت، راز و نیاز با امام، طلب سه خواسته از محضر ایشان، برآورده شدن هر سه خواسته، برطرف شدن مشکلات، بهبود بیماری نفسی و روحی، بازگشت به زندگی، خشنودی و سعادت‌مندی.

در این صورت با به‌دست آمدن ماتریس ساختاری شعر، مفهوم اصلی شعر که با خوانش اکتشافی به دست نیامده بود، آشکار گشت؛ شاعر از ناامیدی به امید می‌رسد، توبه و تشییع خود را اظهار می‌کند و در نهایت خشنود به زادگاه خویش بازمی‌گردد.

۳. نتیجه

همان‌طور که بیان شد نظریهٔ ریفاتر، نظریه‌ای است که در حوزهٔ ساختارگرایی قرار می‌گیرد و شعر را ساختاری متفاوت می‌داند. این ساختار از نشانه‌هایی تشکیل شده است که با یکدیگر ارتباط دارند. با کشف ارتباط این نشانه‌ها می‌توان به مفهوم اصلی شعر دست یافت.

این نظریه با تکیه بر توانش ادبی و ساختار متن جنبه‌های پنهانی متن را آشکار می‌سازد. در این نظریه دو نوع خوانش وجود دارد: خوانش اکتشافی و خوانش پس‌کنشانه. در خوانش اکتشافی ساختار و شکل ظاهری بررسی می‌شود و رویکرد خطی دارد اما در خوانش پس‌کنشانه رابطهٔ هر نشانه با نشانه‌های دیگر از جنبه‌های متفاوتی بررسی می‌شود تا مفهوم و مقصود نهایی شعر آشکار گردد. انباشت، منظومهٔ توصیفی، هیپوگرام و ماتریس ساختاری همگی مواردی هستند که در طی خوانش دوم به‌دست می‌آید و خاستگاه شعر را تعیین می‌کند. از آنچه تاکنون گذشت و از شرح و توضیح هر یک از این مولفه‌ها دریافتیم که در قصیده «غریب الغریاء» سه انباشت با بن‌مایه‌های امیدواری و امام رضا (ع) پیدا شد. از پی آن سه منظومهٔ توصیفی که دور سه هستهٔ اصلی معنایی، یعنی بیماری روحی، زندگی و توبه می‌چرخد، به‌دست آمد. در این قصیده دیدیم که انباشت‌ها کلماتی هستند که در ظاهر و باطن یک معنی را تداعی می‌کنند و یافتن معنابن‌ها در آن ساده و نیاز

به تلاش ندارد؛ اما منظومه‌های توصیفی می‌توانند برای هسته معنایی خود استعاره باشند. در نتیجه برای به‌دست آوردن آن‌ها باید متن را چندین بار بدون ترتیب خواند. ممکن است در ظاهر ارتباطی قوی میان واژگان منظومه‌های توصیفی وجود نداشته باشد، اما در معنا ارتباطی تنگاتنگی میان آن‌ها حاکم است. با تحلیل این سروده بر اساس نظریه ریفاثر خاستگاه اصلی شعر، توبه و قناعت در زندگی ترسیم شد؛ توبه از تمام گناهانی که شخصیت شاعر را از آزادی و قناعت محروم ساخته است. در نهایت به برکت تشریف به ساحت قدسی امام رضا(ع) و به یمن وجود مبارک این امام رئوف است که مسیر توبه، امید و رستگاری برای شاعر فراهم می‌گردد. در نتیجه، شاعر در این سروده به تبیین فرهنگ رضوی می‌پردازد و از جود، بخشش، کرم و سخاوت امام همام پرده برمی‌دارد.

پی‌نوشت‌ها

۱. معروف عبدالمجید سال ۱۳۷۱ هجری قمری در قلیوبیه، از توابع مصر به دنیا آمد. او در رشته زبان و ادبیات سامی در دانشگاه الأزهر به تحصیل پرداخت. سپس برای شناخت و آشنایی بیشتر با کتیبه‌های سامی به ایتالیا رفت. آن‌گاه با مطالعه آثار کلاسیک یونان و روم باستان در دو دانشگاه زوریخ سویس و گوتینگن آلمان دانش خود را کمال بخشید. این شاعر اهل سنت، نخست پیرو مذهب شافعی بود و بعدها به مذهب تشیع گروید. وی با اعتقاد قلبی و مطالعات گسترده‌ای که پیرامون اصول عقاید شیعه داشت، آن را برگزید. او می‌گفت از آن پس بر اثر تلاش و مجاهدت به دین و عقیده کاملی دست یافته است. لذا می‌تواند در زندگی از قلبی آرام و خاطری آسوده بهره‌مند گردد.

۲. قطار اللیل یحمنی

علی زوج من القضبان،

کنجم طائر یسری

و یعرج فی دجی الأکوان

یحرك فی أشواقی

ویحرق فی أعماقی

ویحیی فی ما قد کان:

(جفانی الأهل والخلان)

وعشاقی

أعیش مقطع الأغصان.

وحیداً بین أوراقی.

وصارت دارنا قفراً

من قل ومن ریحان

ومن صبحٍ وأشراقی

تراحمنی بها الغربان

من الباب.

إلی الطاق.

فلا أرنو سوی دنیا

غدت قبراً بأحدقی.)

وعند الباب خلقتی

علیلاً. لیس من راق

يَفِيضُ السَّمُّ مِنْ حَلْقِي
 وَخَلْفِي يَضْحَكُ السَّاقِي!..
 وَسَاقِي عَظْمَةٌ عَرَجَاءُ
 تَلْتَفَتَ عَلَيَّ سَاقِي
 أَمَامَ عِيَادَةِ الرَّحْمَانِ!..

* * *

وَلِيَّ اللَّهِ، يَا مَنْ عِنْدَ حَضْرَتِهِ
 يَزُولُ الْهَمُّ وَالْكَرْبَةُ
 وَتَمْحَى ظُلْمَةُ الْأَنَامِ
 تَحْتَ جَلَالَةِ الْقَبْرِ
 إِلَيْكَ أَتَيْتُ شِعْبِيًّا
 لِأَرْفَعُ عِنْدَكَ التَّوْبَةَ
 شَهِيدًا لِلظُّلْمِ وَالسُّلْطَانِ
 لَفَّ مَرَّاسَهُ الدَّمَى عَلَى الرَّقَبَةِ!
 أَبَا الْعَرَبَاءِ..

يا مَنْ مَتَّ فِي الْعَرَبَةِ..

رَضِيَ قَدْ عَشْتَهُ مَرَضِيًّا

بِمَهْجَةٍ عَابِدِ رَطْبِيَّةِ..

يَبْلُغُهَا نَدَى الْإِيمَانِ

فَتُورِقُ رَوْحُنَا الْجَدْبِيَّةِ..

وَتَعْلَنُ ثَوْرَةَ الْعَصِيانِ

عَلَى الْأَشْبَاحِ وَالذَّبَابِ!..

* * *

غَرِيبًا جِئْتُ بِجَذْبِي نَدَاءَ غَرِيبِ

كَنْيَا هَدَيْتِي حَزْنِي، وَأَيُّ كَنْيَبٍ!..

شَرِبْتُ الدَّمْعَ فِي مَهْدِي

وَفِي صَغْرِي جَلَسْتُ بِمَأْتَمِي الْمَنْصُوبِ

وَجَاءَ الْعَمْرُ بِشِبَابِ

بِهِ ضَرُّ يَمْرُقَتِي

وَيَسْتَعْصِي عَلَيَّ "أَيُّوبُ"!

فَجِئْتُ أَرْوَرُ مِنْ يَشْفِي

- يَا ذَنُ اللَّهِ - أَدْوَانِي

وَيَسْمَعُ دَعْوَةَ الْمَكْرُوبِ

سَأَلْتُ «اللاتي» وَرَجَعْتُ مَقْرُورًا

أَرَشَنَ الطَّيِّبِ..

عَلَى آثَارِ مَنْ ذَهَبُوا

وَأَرْقَبُ عَوْدَةَ الْمَحْبُوبِ!..

ترجمه: قطار شب با من بر روی ریل‌های راه آهن حرکت می‌کند، همچون ستاره‌های شناورم که هنگام شب قدم می‌زند و در تاریکی جهانیان لوج می‌گیرد. از این رو شوق او را برمی‌انگیزد، درونش را شعله‌ور می‌سازد و آنچه را که در درون او مرده بود، دوباره زنده

می‌سازد. همه خانواده، دوستان و محبوبانم مرا ترک کردند اینک مانند شاخه‌هایی بریده هستم در میان برگ‌هایی که زندگی‌ام را سپری می‌کنم. خانه ما از گل، ریحان، صبح و طلوع آفتاب محروم مانده است. کلاغ‌ها از جلوی در خانه تا پشت‌بام به دنبال من می‌آیند و برایم مزاحمت ایجاد می‌کنند. الان سایه مرگ را می‌بینم. من بیمار را نزدیک درها می‌کند. سم از دهانم سرازیر می‌شود. ساقی پشت من قهقهه می‌زند. استخوان پای من شکسته و جلوی درمانگاه رحمان به دور پای دیگرم می‌چرخد. ای ولی خدا! ای کسی که اندوه و غم نزد او از بین می‌رود و تاریکی گناهان زیر گنبد مطهرش تطهیر می‌شود، به نزد تو آمده‌ام درحالی که شیعه شده‌ام تا پرچم توبه‌ام را زیر گنبدت بالا ببرم. ای شهید مظلوم! ای سلطان خراسان! مرگ طناب خونین‌اش را دور گردنم پیچانده است. ای پدر غریبان! ای کسی که در غربت از دنیا رفتی! خشنود و خرسند در این دنیا زیستی؛ با قلبی خاضع که شب‌نم ایمان آن را خیس می‌گرداند تا ارواح خشکیده ما را زنده سازد و انقلاب عصیان‌گری را بر ضد اشباح اعلام نماید.

من غریبانه به نزدت آمده‌ام، ندای عجیب و غم‌انگیزی مرا به سویت فرامی‌خواند تا به آن سو بیایم. بیماری مرا از پای درآورده و غم و اندوه من فزونی گشته است. در گهواره خود اشک‌هایی را نوشیدم و در کودکی خودم در عزایم شرکت کردم. زندگی به من جوانی آزار دهنده‌ای بخشیده است تا به تدریج نابودم سازد. تحمل این رنج حتی برای ایوب پیامبر نیز دشوار است. پس به دیدار محبوب مهربانی آمده‌ام تا به اذن خدا بیماری‌هایم را شفا دهد و به دعای این فلاکت‌زده لیبک گوید. سه حاجت را از سلطان خراسان طلب کردم و پس از برآورده شدن آن‌ها به زادگاهم بازگشتم. اینک خوشبوترین عطر را از آرامگاه عزیزانم استشمام می‌کنم و در انتظار بازگشت به سوی محبوب ازلی به سر می‌برم.

منابع

- اسکولز، رابرت. (۱۳۷۹). *درآمدی بر ساختارگرایی در ادبیات*. ترجمه فرزانه طاهری. تهران: نشر آگاه.
- امامی، نصرالله. (۱۳۸۹). *مبانی و روش‌های نقد ادبی*. چاپ چهارم. تهران: نشر جامی.
- برکت، بهزاد؛ افتخاری، طیبه. (۱۳۸۹). «نشانه‌شناسی شعر: کاربرست نظریه مایکل ریفاتر بر شعر ای مرز پرگهر فروغ فرخزاد». *پژوهش‌های زبان و ادبیات تطبیقی*. دوره ۱۰، ش ۴، صص: ۱۰۹-۱۳۰.
- پابنده حسین. (۱۳۹۸). *نظریه و نقد ادبی*. جلد دوم. چاپ دوم. تهران: انتشارات سمت.
- چندلر، دانیل. (۱۴۰۰). *مبانی نشانه‌شناسی*. ترجمه مهدی پارسا. چاپ هفتم. تهران: انتشارات سوره مهر.
- جوقفانی، مسعود. (۱۳۹۶). *نشانه‌شناسی شعر*. تهران: نشر نویسه پاریسی.
- سجودی، فرزانه. (۱۳۸۲). *نشانه‌شناسی کاربردی*. تهران: نشر قصه.
- سجودی، فرزانه. (۱۳۹۸). *نشانه‌شناسی: نظریه و عمل*. مجموعه مقالات. چاپ سوم. تهران: نشر علم.
- سلدن، رمان. (۱۴۰۰). *راهنمای نظریه ادبی معاصر*. ترجمه عباس مخیر. چاپ دوم. تهران: نشر بان.
- سلیمی، ابراهیم. (۱۳۹۷). «نظام مرکز مدار نشانه‌ای در شعر آزادی پل آوار». *پژوهش‌های زبان و ترجمه فرانسه*. دوره ۱، ش ۱، صص: ۶۷-۸۰.
- سیب، استوارت. (۱۳۸۰). «ساختارگرایی و پساساختارگرایی». ترجمه فتاح محمدی. *فارابی*. دوره ۱۱، ش ۴۱، صص: ۱۱۱-۱۳۸.
- عبدالمجید معروف. (۱۴۲۰ق). *بلون العار بلون العندی*. قم: مرکز الأبحاث العقائدية.
- عبداللطیف، محمد. (۱۹۹۲). *اللغة وبناء الشعر*. قاهره: مکتبه الزهراء.

Abdul Majid, famous. (1420 AH). Bloun Alghar Bloun Al Ghadir. Qom: Al-Aqeediya Research Center. [In Arabic].

Abdul Latif, Mohammad. (1992). Language and poetry. Cairo: Zahra School [In Arabic].

Barak, Behzad; Eftekhari, Tayyaba. (1389). "Poetry semiotics: application of Michael Rifater's theory on a borderline poem by Merz Forough Farrokhzad". Comparative language and literature researches. Course 1. Volume 4. pp: 109-130. [In Persian].

- Chandler, Daniel. (1400). Basics of semiotics. Translated by Mehdi Parsa. The seventh edition. Tehran: Surah Mehr Publications. [In Persian].
- Emami, Nasrallah. (1389). Basics and methods of literary criticism. fourth edition. Tehran: Jami Publishing. [In Persian].
- Farabi. Volume 11. Vol. 41. pp. 111-138. [In Persian].
- Farzan. Sojudi, (1382). Applied semiotics. Tehran: Qasa Publishing. [In Persian].
- . (2018). Semiotics: Theory and Practice. Researches. Third edition. Tehran: Science. [In Persian].
- Junqani, Massoud. (2016). Semiotics of poetry. Tehran: Parsi Script Publishing. [In Persian].
- Payandeh, Hossein. (2018). Theory and literary criticism. The second volume. second edition. Tehran: Samit Publications. [In Persian]
- Riffatter, Michael. 1978. *Semiotics Of Poetry* . Bloomington: Indiana University Press.
- Salimi, Ibrahim. (2017). "The centripetal system is a sign in Paul Alvar's poem of freedom". French language and translation studies. Course 1. Volume 1. pp: 67-80. [In Persian].
- Selden, Raman. (1400). A Guide to Contemporary Literary Theory. Translated by Abbas Mokhbar. second edition. Tehran: Ban Publisher. [In Persian].
- Sim, Stewart. (1380). "Structuralism and Poststructuralism". Translated by Fattah Mohammadi.
- Scholes, Robert. (1379). An introduction to structuralism in literature. Translated by Farzaneh Taheri. Tehran: Aghaz Publishing. [In Persian].